

VOORBEELD VAN EEN MOREEL BERAAD op socratische wijze

“Mag ik een student bij wie ik persoonlijk betrokken ben extra helpen?”

Een moreel beraad uitgeschreven

Hieronder tref je een beschrijving van een moreel beraad van ca. 1 1/2 uur. In dit moreel beraad wordt de dilemma methode in combinatie met socratische gesprekstechnieken gehanteerd. De socratische gespreksbenadering zorgt ervoor dat de dilemma methode niet blijft steken in een afstandelijk en vrijblijvend gesprek over waarden en normen, maar dat alle deelnemers genuanceerd reflecteren op hetgeen in hun dagelijkse praktijk werkelijk op het spel staat.

De structuur van het (socratische) moreel beraad:

DE KWESTIE

DE MORELE VRAAG / HET
DILEMMA

DUIDING EN DILEMMASHEMA

ANTWOORD/ARGUMENTATIE

GESPREGSREGELS

(dit zijn tevens een aantal van de belangrijke socratische vaardigheden)

- Stel je oordeel uit
- Luister nauwkeurig
- Wees concreet/ vraag naar de feiten
- Denk zelf, verlaat je niet op kennis of autoriteit van anderen
- Verdraag het niet-weten
- Stel je empathie uit
- Gebruik in je vraag de woorden van de ander

MOREEL BERAAD

1.DE KWESTIE

Een moreel beraad begint met een kwestie en/of een vraag die speelt bij een van de aanwezigen. Het moet een concrete kwestie zijn die de voorbeeldgever werkelijk aan den lijve heeft ondervonden. Nadat de deelnemers hun kwesties gedeeld hebben wordt in dit geval gekozen voor de volgende:

Martje is docent op een HBO verpleegkunde. Een van haar studenten, Maria, is de dochter van een vriendin. Het is een hardwerkend meisje dat tijdens de studie al wat vertraging had opgelopen omdat ze worstelt met het niveau. Onlangs heeft haar vriendin gevraagd of Martje haar dochter Maria wil helpen met haar eindscriptie omdat ze er echt niet uitkomt.

Hoewel niet alle deelnemers in het onderwijs werken kan toch iedereen zich herkennen in de kwestie dat je soms 'iets extra's' wilt doen voor iemand met wie je persoonlijk meer betrokkenheid ervaart. Hiermee is er voldoende basis voor een gezamenlijk onderzoek.

2.DE MORELE VRAAG / HET DILEMMA

Een moreel beraad kan ook zonder een morele vraag gevoerd worden. In dat geval richt de volledige aandacht zich op het duiden en bespreken van het dilemma dat in de kwestie verweven zit. Het dilemma van de kwestie is in dit geval helder:

- A. Ik ga Maria begeleiding bij haar scriptie
- B. Ik ga Maria niet begeleiden bij haar scriptie

In de socratische methode van het moreel beraad geven we de voorkeur aan het toevoegen van een morele vraag die hoort bij het dilemma. Daarmee wordt de valkuil vermeden, dat een dilemma gesprek louter een op- en aftelsom van waarden en normen, belangen en rechten wordt. Lees verderop in dit verslag hoe de morele vraag de morele afwegingen op de spits drijft.

Als morele vraag werd gekozen:

"Mag ik een student bij wie ik persoonlijk betrokken ben extra helpen?"

3. DUIDING EN DILEMMA SCHEMA

Vraagronde: onderscheiden van feiten, waarden en normen

Na deze korte omschrijving van het voorbeeld stellen de deelnemers (feit) vragen aan Martje. Het doel van deze vraagronde is om de situatie in detail voor je te zien, zó goed dat iedereen zich kan verplaatsen in de situatie van Martje en in de waarden en normen van de betrokken partijen in dit voorbeeld.

In deze vraagfase komt het aan op de socratische houding. Hier gaan deelnemers oefenen met het stellen van vragen zonder te oordelen, zonder aannames of interpretaties en zonder hypothetische scenario's voor te spiegelen. Eerst wordt alleen naar feiten gevraagd (wat werd er gedaan, gedacht en gevoeld) en later ook naar beweegredenen (wat maakte dat je dat dacht/deed). Alleen als de vragenstellers neutraal doorvragen krijgen ze de echte informatie boven om zich straks in Martjes situatie te verplaatsen. Bovendien gaat Martje door de 'droge' feitvragen (zonder intenties gesteld) als vanzelf reflecteren op haar eigen handelen.

NB Een 'tip' aan vragenstellers is dat zij als feitvragen ook vragen naar het 'voelen', 'denken' en 'doen' van de partijen in het voorbeeld. Dit zorgt later voor de benodigde nuance in de morele afwegingen. Ik zal hieronder achter de vragen aangeven wat voor vragen dit waren en of ze moesten worden aangepast:

Vraag: Wanneer vroeg je vriendin dit aan jou? (feitvraag)

Martje: Eind december

Vraag: Wat voelde je toen? (feitvraag)

Martje: Ongemakkelijk. In eerste instantie dacht ik: "Dat is niet handig. Waarom vraag je me dat."

Vraag: Wat zei je toen? (feitvraag)

Martje: Ik zei dat ik erover zou nadenken.

Vraag: Wat maakte dat je niet meteen zei wat je dacht? (vraag naar beweegredenen)

Martje: Maria had weliswaar niet het gewenste studieniveau maar ik vond haar als persoon wel geschikt voor het vak van verpleegkundige. Die extra hulp van mij zou het verschil maken.

Vraag: Wat vond je ervan dat je vriendin het vroeg? (feitvraag)

Martje: Ik begreep dat wel. Je wilt het beste voor je kind. En ze zei er trouwens bij dat ze het heel goed zou begrijpen als het echt niet kon.

Vraag: Dus je was niet bang je vriendin teleur te stellen? (suggestieve vraag)

Interruptie van de gespreksleider: Dit is een suggestieve vraag. Martje heeft niet over 'teleurstellen' of 'angst' gesproken.

Vraag opnieuw: Hoe voelde je je naar je vriendin toe? (feitvraag)

Martje: Wel oké. Ze liet me echt vrij om nee te zeggen.

Vraag: Wat had je gedaan als het je eigen dochter betrof? (hypothetische vraag)

Interruptie van de gespreksleider: Dit is een hypothetische vraag. Martje gaat dan abstract nadenken over wat ze zou hebben gedaan. Werkelijke reflectie wordt alleen bereikt door bij de feiten te blijven.

Vraag: Eerder zei je dat je dacht 'dat is niet handig', wat bedoelde je daar met 'niet handig'? (feitvraag)

Martje: "Maria heeft al een scriptiebegeleider toegewezen gekregen voor een vast aantal uren. Als ik haar extra ga begeleiden zou dat niet zuiver zijn."

Vraag: Wat bedoel je met 'niet zuiver'? (feitvraag)

Martje: Er zijn meer studenten die dat zouden kunnen gebruiken.

Vraag: Maakt jouw hulp echt het verschil voor Maria tussen slagen of niet? (feitvraag)

Martje: Ik denk het wel.

Vraag: Hoe gaat het nu verder? (feitvraag)

Martje: ik zie mijn vriendin overmorgen en dan vertel ik haar wat ik ga doen

Vraag: Heb je al besloten wat dat is? (feitvraag)

Martje: Nee.

Hierbij laten we het voor de vraagronde. In het socratisch gesprek zouden we nu overgaan tot de 'verplaatsing' waarbij de deelnemers zich in het centrale moment in het voorbeeld verplaatsen en zich afvragen: 'Wat zou ik hebben gevoeld, gedacht en gedaan' op dit moment?'. In de dilemma methode betrekken we er in plaats daarvan een dilemma schema bij. Dat betekent dat de verschillende partijen die hier belangen, rechten of waarden hebben in beeld moet worden gebracht met de waarden en normen die voor hen in deze situatie, aan beide kanten van het dilemma, een rol spelen.

NB Rechten en plichten kunnen hierin worden meegenomen, maar als er doorslaggevende rechten en plichten spelen, dan is een moreel beraad niet nodig. Dan is er geen twijfel over de keuze.

HET DILEMMA SCHEMA

“Mag ik een student bij wie ik persoonlijk betrokken ben extra helpen?”

NB Gegeven de morele vraag bij dit dilemma (die gaat over wat binnen iemands wérk toelaatbaar is) hebben we besloten de vriendschapsrelatie tussen Martje en haar vriendin en de morele eisen die die relatie mogelijk stelt buiten onderstaand schema te houden.

De partijen en hun waarden/ normen in beide kanten van het dilemma (A en B)	A.Ik ga Maria begeleiden	B.Ik ga Maria niet begeleiden
	Waarden:	Waarden:
Martje	Altruïsme	Professionaliteit
	Uniciteit van een persoon	Oprechtheid
	Betrokkenheid bij de persoon	Betrokkenheid bij de school
Maria	Erkenning	Zelfstandigheid
Vriendin	Zorgzaamheid	Loslaten
Andere studenten	Ongelijkheid	Gelijkheid
	Onrechtvaardigheid	Rechtvaardigheid
De school	Verantwoordelijkheid voor de student	Verantwoordelijkheid naar de maatschappij toe
	Kwaliteit van een individuele student	Kwaliteit van de school Het niveau van afgestudeerden

NB Ten behoeve van de overzichtelijkheid laat ik hierboven de bijbehorende normen weg. Normen zijn de gedragsregels waar je je aan wilt houden als je voor een bepaalde waarde kiest. Als voorbeeld van een norm bij een waarde:

Als de waarde van Martje is ‘Uniciteit van een persoon’, dan hoort daar als norm bij: ‘ik geef extra hulp aan een voor mij uniek persoon’.

4. ANTWOORD/ARGUMENTATIE

Eerst gaan de gespreksdeelnemers een keuze in het dilemma maken en dit moreel beargumenteren. De vraag aan hen is. Schrijf op:

- Het is moreel juist dat ik (A of B) kies...
- vanwege de waarden en normen die hierbij besproken zijn...

Door de voorafgaande gedetailleerde bespreking van het voorbeeld kunnen alle deelnemers zich inmiddels goed verplaatsen in de keuze: ‘Wat zou ik doen?’ Welke waarden liggen voor mij bovenop?’

De antwoorden van gespreksdeelnemers waren in dit stadium van het moreel beraad verschillend.

Sommigen zouden Maria wél helpen vanwege een gevoelde verantwoordelijkheid naar deze unieke persoon en vanwege de wens kwaliteit aan een student toe te voegen. Sommigen zouden Maria niet helpen vanwege professionaliteit als meest zwaarwegende waarde.

De kardinale deugden

In dit geval leek een aanvullend onderzoek aan de hand van de kardinale deugden wenselijk. Hierbij vragen de deelnemers zich af wat voor hen -persoonlijk- in deze situatie ‘moed’, ‘matigheid’, ‘wijsheid’ en ‘rechtvaardigheid’ zou zijn. Door de specifieke vraagstelling bij deze oefening zijn de deelnemers in staat hun belemmerende emoties (verlangens, ongemakken, angsten, blindheid) te verdragen en vervolgens een keuze te maken ‘alsof ze geen last van deze emoties hebben’.

Na deze deugdenreflectie was het antwoord van de deelnemers unaniem dat Maria niet geholpen zou moeten worden. Hoe fijn het ook zou zijn om een bekende te helpen, de onrechtvaardigheid naar andere studenten, de kwaliteit van de school, maar ook het belang van de zelfstandigheid van de student, gaf voor Martje en de anderen de doorslag om te beslissen Maria niet te helpen.

5. DE ESSENTIE EN EVALUATIE

Essentie

Gezien de diepgaande voorgaande reflectie - en de tijdsdruk- hebben we in dit geval niet extra stilgestaan bij de essentie. Om dat wel te doen kun je iedereen vragen op te schrijven wat hem of haar in deze casus werkelijk aan het hart gaat? Wat stond hier voor jou op het spel?’

Evaluatie

De evaluatie mag in het moreel beraad niet worden overgeslagen. De toegevoegde waarde van het moreel beraad is maar ten dele het bespreekbaar maken van het dilemma. Belangrijker nog is de bewustwording van de deelnemers van de verschillende perspectieven die altijd spelen van het belang van genuanceerde reflectie op eigen gedrag.

Enkele opmerkingen die uit de evaluatie naar voren kwamen waren:

“Martje:

Ik wist werkelijk niet wat te doen, maar ik kan nu helemaal achter mijn keuze staan.

Anderen:

Ik pas vaak de dilemma methode toe in mijn werk maar ik vond de gesprekken over waarden en normen die dat opleverde altijd nogal afstandelijk. Ik zie nu dat de socratische benadering het moreel beraad voor alle deelnemers pas echt dichtbij haalt.

Het is verbazingwekkend te merken hoe vaak je oordeelt zonder dat je dat in de gaten hebt

Februari 2016

Marlou van Paridon, MA
Het Socratisch Gesprek,
info@hetsocratischgesprek.nl
06-46015715